บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น เรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 เพื่อเปรียบเทียบทักษะกระบวนการทำงานโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้และเพื่อศึกษาความพึงพอใจทางการเรียนของนักเรียนที่สอนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสอนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น จำนวน 10 แผน แบบทดสอบวัดทักษะกระบวนการทำงาน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบวัดความพึงพอใจทางการเรียนนำมาวิเคราะห์โดยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สามารถสรุปผลการวิจัยอภิปรายและข้อเสนอแนะดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้นเรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 โดย E_1 เท่ากับ 84.35 E_2 เท่ากับ 85.33

2. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนเรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้นกลุ่มสาระการเรียนการงานอาชีพและเทคโนโลยีมีทักษะกระบวนทำงานหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนเรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้นกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนเรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ มีความพึงพอใจในการเรียนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีมีความพึงพอใจทางการเรียนอยู่ในระดับความพึงพอใจมาก

อภิปรายผล

1. การวิเคราะห์ดัชนีประสิทธิภาพแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น เรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นได้คะแนนเฉลี่ยจากการทำแบบทดสอบท้ายบทเรียนคิดเป็นร้อยละ 84.35 และคะแนนทดสอบหลังเรียนคิดเป็นร้อยละ 85.33 แสดงว่าแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น เรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ E_1 เท่ากับ 84.35 E_2 เท่ากับ 85.33 สูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80 เนื่องจากการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ ได้ผ่านการพัฒนาอย่างเป็นระบบและวิธีการที่เหมาะสม ได้แก่การศึกษาเอกสารหลักสูตร คู่มือครู เทคนิค แนวคิด ทฤษฎี หลักการที่เป็นประโยชน์และแนวทางต่อการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้วิเคราะห์สาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังอย่างละเอียด แบ่งสาระการเรียนรู้ เรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ออกเป็น 10 แผน ผ่านกระบวนการกลั่นกรอง ตรวจสอบแก้ไขและได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ นำไปทดลองกลุ่มย่อย กลุ่มเล็กและภาคสนาม ตามลำดับ ได้นำสื่อการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น ของจริง รูปภาพ เพลง นิทาน ใบความรู้ ใบงาน เอกสารประกอบการเรียน วีดีทัศน์ ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ทักษะกระบวนการ 9 ขั้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ สงบ ลักษณะ (2534, หน้า 28) กล่าวไว้ว่า การสอนที่ดีครูควรหลีกเลี่ยงการเป็นผู้บอกความรู้ต่างๆ อาศัยกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสื่อกลางของการกระตุ้นให้เด็กแสดงพฤติกรรม หรือใช้แบบวัดผลที่สร้างอิงเนื้อหาในกิจกรรมการเรียนรู้ หรือใช้สถานการณ์อิสระจากบทเรียนเป็นกรณีตัวอย่างมาสร้างแบบวัดผลให้นักเรียนได้คิดได้วิเคราะห์และตอบคำถามก็ได้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ชูศักดิ์ อ้นสันเที๊ยะ (2540, บทคัดย่อ) ได้วิจัยแผนการสอนที่มีประสิทธิภาพ เรื่องการตอนกิ่ง กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่าแผนที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 นิยม ทิพจักร์ (2540, หน้า 93-94) ได้ทำการวิจัยเรื่องการสร้างแผนการสอนที่เน้น

ทักษะกระบวนการวิชาสังคมศึกษา (ส503) "เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ" ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่าแผนการสอนที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 82.50/82.73 สมหมาย บุญฤทธิ์ (2540, บทคัดย่อ) ได้วิจัยแผนการสอนที่มีประสิทธิภาพ โดยวิธีการศึกษานอกห้องเรียน กลุ่มประสบการณ์ชีวิตเรื่องการรวมกลุ่มและสหกรณ์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า แผนการสอนโดยวิธีการศึกษานอกห้องเรียนมีประสิทธิภาพ 83.97/83.90

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะกระบวนการทำงานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6ที่เรียนเรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ สงบ ลักษณะ (2534, หน้า 44) ที่กล่าวว่า การวัดประเมินผลทักษะกระบวนการอาศัยกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสื่อกลางของการกระตุ้นให้เด็กแสดงพฤติกรรม หรือใช้แบบวัดผลที่สร้างอิงเนื้อหาในกิจกรรมการเรียนรู้ หรือใช้สถานการณ์อิสระจากบทเรียนเป็นกรณีตัวอย่างมาสร้างแบบวัดผลให้นักเรียนได้คิดได้วิเคราะห์และตอบคำถามก็ได้ สอดคล้องกับแนวความคิดของ ชอบ ลีซอ (2536, หน้า 54-83) ได้กล่าวถึงความหมายของทักษะกระบวนการหมายถึงการใช้กระบวนการต่างๆอย่างคล่องแคล่วถูกต้องแม่นยำ เป็นความหมายเชิงกระบวนการเป็นประการที่หนึ่ง ส่วนประการที่สองหมายถึงคุณลักษณะหรือความสามารถระดับสูงขึ้นไปจากการฝึกการใช้กระบวนการต่างๆและสอดคล้องกับแนวคิดของ สงบ ลักษณะ (2534, หน้า 4-14) ได้กล่าวถึงกระบวนการต่างๆเป็นต้นว่ากระบวนการทักษะ 9 ขั้น ได้แก่ ขั้นตระหนักในปัญหาและความจำเป็น ขั้นคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ขั้นสร้างทางเลือกที่หลากหลาย ขั้นประเมินและเลือกทางเลือก ขั้นปฏิบัติ ขั้นปฏิบัติด้วยความชื่นชม ขั้นประเมินระหว่างปฏิบัติ ขั้นปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ และขั้นประเมินผลรวมเพื่อเกิดความภาคภูมิใจ สอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2545, หน้า 36) ได้ให้ความหมายของทักษะกระบวนการทำงาน หมายถึง การลงมือทำงานด้วยตนเอง โดยมุ่งเน้นการฝึกวิธีการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ทั้งการทำงานเป็นรายบุคคล การทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งจะทำให้สามารถทำงานได้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ การวิเคราะห์งาน การวางแผนในการทำงาน การปฏิบัติและการประเมินผลงาน และสอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน (Constructionism) ของศาสตราจารย์ซีมัวร์ เพเพอร์ต (Seymour Papert) แนวความคิดของทฤษฎีนี้คือ การเรียนรู้ที่ดีเกิดจากการสร้างพลังความรู้ในตนเองและด้วยตนเองของผู้เรียนหากผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความคิดและนำความคิดของตนเองไปสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยอาศัยสื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะทำให้เห็นความคิดนั้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและเมื่อผู้เรียนได้สร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาในโลก ก็หมายถึงการสร้างความรู้ขึ้นในตนเอง ความรู้ที่ผู้เรียนสร้างขึ้นในตนเองนี้จะมีความหมายต่อผู้เรียน จะอยู่คงทน ผู้เรียนจะไม่ลืมง่ายและจะสามารถ

ถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจความคิดของตนได้ดี นอกจากนั้นความคิดที่สร้างขึ้นด้วยตนเองนี้ยังเป็นพื้นฐานให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ใหม่ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และเพเพอร์ตยังได้กล่าวว่าสื่อธรรมชาติและวัสดุทางศิลปะส่วนมากสามารถนำมาใช้เป็นวัสดุในการสร้างความรู้ได้ดี เช่น กระดาษ กระดาษแข็ง ดินเหนียว ไม้ โลหะ พลาสติก สบู่ และของเหลือใช้ต่างๆ สำนักงานโครงการพิเศษ สำนักงานคณะกรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542, หน้า 1-2 อ้างถึงใน ทิศนา แขมมณี, 2548, หน้า 96-98) บุคคลสำคัญที่นำทฤษฎีนี้มาใช้อย่างจริงจังเป็นรูปธรรมก็คือ ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ท่านให้ชื่อทฤษฎีนี้ไว้หลายชื่อ "คิดเอง – ทำเอง" "คิดเอง – สร้างเอง" "ทำไป- เรียนไป" ได้นำทฤษฎีนี้มาศึกษาวิจัยและใช้ในการเรียนการสอนของวชิราวุธวิทยาลัย แล้วปรากฏว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ในด้านการเรียนรู้นั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช (อ้างถึงใน ทิศนา แขมมณี, 2548, หน้า 188) กล่าวว่ามี 3 ระดับ คือ การรู้จำ – การรู้จัก – การรู้แจ้ง การรู้จำเกิดขึ้นจากการจดจำสิ่งที่ครูบอกหรือสอน การรู้จักเกิดจากการรู้จักคิด ไตร่ตรอง หาเหตุผลหรือการเชื่อมโยงข้อมูลและประสบการณ์ต่างๆ เป็นการเรียนรู้ ส่วนการรู้แจ้งนั้นเกิดจากการค้นพบความรู้หรือสร้างความรู้นั้นโดยตัวผู้เรียนเอง เป็นการรู้ที่เข้าใจ แจ่มแจ้งท่านได้เสนอแนะว่า การเรียนรู้ที่ดีนั้น ควรเป็นการเรียนรู้อย่างกระบวนการ ซึ่งหมายถึง การเรียนรู้ที่เป็นไปอย่างครบกระบวนการตั้งแต่การรู้จำ – การรู้จัก – การรู้แจ้ง มิใช่เป็นการเรียนรู้ในระดับการจำเท่านั้น

3. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 3 ซึ่ง แสดงว่าผู้เรียนที่เรียนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น เรื่องการสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ มีความก้าวหน้าทางการเรียน ทั้งนี้เนื่องมาจาก แผนการจัดการเรียนรู้ได้ผ่านการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้เหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ เหมาะสมกับผู้เรียน เหมาะสมกับเวลา มีลำดับขั้นตอนโดยเน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกันทุกคนเน้นกิจกรรมกลุ่ม มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ตามความถนัดความสามารถ และตามความสนใจซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ในการพัฒนาทักษะกระบวนการทำงาน ทั้ง 4 ขั้น คือ การวิเคราะห์ งาน การวางแผนในการทำงาน การปฏิบัติงาน และการประเมินผลการทำงาน สอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2534 ก, หน้า 79-80) ที่กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการจะช่วยให้ผู้เรียนมีสติรู้จักคิดและพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างสุขุมรอบคอบใช้ปัญญาความสามารถคิดวิเคราะห์ วางแผนการกระทำต่างๆ อย่างมีขั้นตอน ใคร่ครวญการกระทำอย่างไม่ประมาท มีการประเมินปรับปรุงการกระทำ ทำให้เกิดการพัฒนาการอยู่เสมอ หากนำไปใช้ใน

ชีวิตประจำวัน จะทำให้เป็นผู้มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีงาม มีประโยชน์ทั้งความคิด ความรู้สึก และการกระทำ สอดคล้องกับการศึกษาค้นคว้าของ นิยม ทิพจักร์ (2540, หน้า 93-94) ได้ทำการวิจัยเรื่องการสร้างแผนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ วิชาสังคมศึกษา (ส 503) ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า แผนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างคะแนนทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนแตกต่างกัน ทำให้ค่าดัชนีมีประสิทธิผลมากขึ้นและสอดคล้องกับ สมหมาย บุญฤทธิ์ (2540, บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่า การใช้แผนการสอนที่มีประสิทธิภาพนั้น ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น

4. ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจทางการเรียนของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้ เรื่อง การสร้างสรรค์งานประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น พบว่าอยู่ในระดับพึงพอใจมาก เนื่องจากแบบฝึกกิจกรรมทักษะกระบวนการทำงานท้ายแผนได้ออกแบบให้นักเรียนได้วิเคราะห์งาน วางแผนในการทำงาน ปฏิบัติงาน และประเมินผลการทำงาน ทำให้นักเรียนได้เห็นความก้าวหน้าของการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สก็อต (Scott, 1970, p. 120) ได้เสนอแนวคิดในเรื่องแรงจูงใจให้เกิดความพึงพอใจต่อการทำงานที่จะให้ผลเชิงปฏิบัติมีลักษณะดังนี้ งานที่จะปฏิบัตินั้นเกิดจากความสนใจและมีความหมายต่อผู้ปฏิบัติ การทำงานจะต้องมีการวางแผน มีการประเมินความสำเร็จ มีการทำงานอย่างเป็นระบบ มีการควบคุมให้เกิดประสิทธิภาพ ทุกคนที่จะร่วมปฏิบัติงานจะต้องมีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมาย เพื่อให้ได้รับรู้ผลแห่งความสำเร็จของงาน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความพึงพอใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะกระตุ้นผู้เรียนที่ได้รับมอบหมายหรือต้องการปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ครูผู้สอนซึ่งในสภาพปัจจุบันเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกหรือให้คำปรึกษาจึงต้องคำนึงถึงความพึงพอใจในการเรียนรู้ ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐาน 2 ลักษณะคือลักษณะที่หนึ่งความพึงพอใจนำไปสู่การปฏิบัติงาน ลักษณะที่สองผลของการปฏิบัติงานไปสู่ความพึงพอใจ ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจและผลการปฏิบัติงานจะถูกเชื่อมโยงด้วยปัจจัยอื่นๆ ผลการปฏิบัติงานดี จะนำไปสู่ผลการตอบแทนที่เหมาะสม ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การตอบสนองความพึงพอใจ (สมยศ นาวีการ, 2521 อ้างถึงใน รัตนา ลาวงศ์, 2552, หน้า 44-46)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้และการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ก่อนที่นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้นไปใช้ ครูต้องเตรียมความพร้อมให้กับนักเรียนก่อน โดยให้คำแนะนำการเรียนรู้เบื้องต้นแก่นักเรียนทุกคน ซึ่งในช่วงแรกๆ นักเรียนจะไม่เข้าใจวิธีการเรียนรู้และการปฏิบัติงานเพราะไม่เคยฝึกทักษะมาก่อน ดังนั้นครูต้องคอยให้คำแนะนำช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาไม่สามารถปฏิบัติงานได้ ให้ฝึกปฏิบัติงานตามลำดับขั้นตอน จนสามารถปฏิบัติงานได้ด้วยตนเองแล้วจึงให้นักเรียนฝึกปฏิบัติต่อไปจนครบทุกแบบฝึก

1.2 ในการฝึกทักษะกระบวนการทำงานหรือการประดิษฐ์วัสดุเหลือใช้ จะต้องเตรียมวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการปฏิบัติงาน ครูต้องเน้นและนัดหมายให้นักเรียนเตรียมวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ล่วงหน้า เพื่อความพร้อมในการปฏิบัติงาน

1.3 ทักษะกระบวนการทำงาน เป็นทักษะกระบวนการที่ช่วยให้นักเรียนเกิดทักษะอื่นๆ ตามมา เช่นทักษะการจัดการ ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น และทักษะกระบวนการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นสิ่งที่มุ่งหวังจะให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ดังนั้นครูจึงควรเอาใจใส่ให้นักเรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการทำงานอย่างจริงจัง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น ควรได้มีการพัฒนาในเรื่องอื่นๆ เช่น งานเกษตร งานบ้าน เพื่อให้เกิดความหลากหลาย

2.2 ควรได้มีการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ 9 ขั้น ในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ